
IPOSTAZA JUSTIȚIARĂ A ÎMPĂRĂTESEI MARIA TEREZA ÎN SENSIBILITATEA TRANSILVĂNEANĂ

Petre DIN

Studiile de imagologie și de imaginar social reprezintă un subiect aflat de multă vreme la modă, însăși frecvența și persistența unor asemenea cercetări semnifică importanța problematicii. Cercetările privind imaginarul nu puteau lipsi din perimetrul istoriografic românesc. Faptul este normal dacă acceptăm ideea că istoricul cercetează evenimentele și le conferă interpretări pe baza formației intelectuale și viziunii globale asupra realității.

Un subiect de analiză pentru istoricul mentalităților colective este mitul, căci în fața realității mai mult decât dezolante, sensibilitatea umană cedează mitologiilor istorice ca paradigmă pentru prezent. În istoriografia românească tema mitul „bunului împărat” s-a bucurat de o tratare sumară, astfel că până în prezent nu există o lucrare de ansamblu care să trateze unitar această problemă. În general istoriografia noastră până la 1989 a fost prin excelență una militantă servind realizării obiectivelor de interes național, iar în perioada comunistă ideologia marxist-leninistă a deplasat importanța factorului creator în istorie dinspre personalități spre masele populare. Subsumat acestui context nefavorabil, o asemenea modalitate de investigare a trecutului a fost aplicată pe scară redusă în istoriografia românească. Analiza miturilor istorice se impune atât în perspectiva sincronizării cu demersurile științifice europene, dar mai ales, pentru o înțelegere cât mai pertinentă a istoriei noastre imediate.

Spiritul novator adus de evenimentele din decembrie 1989 a făcut posibilă orientarea școlii istorice românești spre o nouă direcție istoriografică – școala mentalităților, eliberând-o de balastul copleșitor al evenimentialului orientându-se spre om în diversitatea manifestărilor sale. Istoria nouă (*La nouvelle histoire*) grupată în jurul revistei “*Annales*”, creată în 1929, la Strasbourg, având ca reprezentanți importanți: Lucien Febvre, Marc Block, Jacques Le Goff, Jean Delumeau etc., a imprimat cercetării istorice o dimensiune globală privind fenomenul istoric, punând în evidență „manierele în care oamenii societăților trecute văd, percep și își imaginează lumea care-i înconjoară, cum se văd pe ei înșiși, și unii pe alții, precum și sistemul de valori în funcție de care își modelează atitudini, comportamente, reacții, unii față de ceilalți, ca și față de provocările mediului natural, social sau politic”.¹

Ipostaza justițiară a împărătesei este completă în geometria sa. Accentul este poziționat, evident pe valențele educative pentru contemporaneitate. Rolul de mare substanță constă în acela de a crea, dezvolta și întreține sentimente proabsburgice la nivelul maselor de iobagi români și speranțe la nivelul sensibilității intelectualilor iluminiști într-un sprijin venit din partea împărătesei pentru îmbunătățirea situației supușilor săi. Geometria ipostazei justițiare se reliefează pregnant prin două idei forță:

1. Statul românilor ardeleni în continuă degradare în raport cu secolele anterioare (exclus din regimul stărilor privilegiate și tolerați din punct de vedere confesional).
2. Suveranul austriac perceput în sensibilitatea colectivă ca salvatorul legitim care să-i ofere soluția ieșirii din mizeria social-politică în care se afla.

¹ Simona Nicoară, Toader Nicoară, *Mentalități colective și imaginar social. Istoria și noile paradigme ale cunoașterii*, Presa Universitară Clujeană, Mesagerul, Cluj-Napoca, 1996, pp.40-41.

În cristalizarea ipostazei justițiare, așa cum am stabilit, un rol extrem de important l-au deținut ansamblul condițiilor existențiale, politico-confesionale ale românilor ardeleni. Intervenția militară otomană s-a soldat cu desemnarea unui nou principe, Mihai Apafi (1661-1690) de către reprezentanții sultanului. Pentru a se da o notă de legalitate s-a realizat un simulacru de alegeri dietale, prin care principele numit de otomani a fost confirmat și de adepții facțiunii habsburgice.

Din nefericire pentru principatul transilvănean, Mihai Apafi a manifestat mai mult preocupări individuale decât cele de guvernământ deplasând problemele statului în responsabilitatea facțiunilor nobiliare. Prestigiul noului principe se estompează pe fondul ascensiunii nobilimii în viața politică și socială. Domeniile principatului, simbol al puterii centrale, sunt înstrăinate în avantajul material al nobilimii. Ca urmare, autoritatea centrală este înlocuită tot mai mult cu forța nobilimii, fapt care explică proeminența acesteia în tratativele cu Habsburgii la pătrunderea trupelor austriece în Transilvania.² Declinul puterii centrale semnifică la nivelul vieții politice asumarea de către dietă a rolului dominant în inițiative politice. Dieta Transilvaniei din 1579 a legiferat ca „națiunea română” și religia ortodoxă să fie tolerate. Drept urmare, românii le-au fost interzise accesul la dregătorii politice, la școli cu „educație înaltă a științelor și artelor”. Li s-a interzis dreptul de proprietate asupra pământului și la alte bunuri mobiliare, iar după moartea lor, bunurile agonisite treceau în posesia nobilului. În cazul când iobagul avea familie, soție și copii, nobilul dăruia văduvei și copiilor acestuia, atât cât considera el – domina deci liberul arbitru nobiliar. Ca urmare a acestei situații iobagul nu-și putea dobândi dreptatea pe teren judiciar când se considera nedreptățit de nobilul său. Persoanele care îndrăzneau să-i apere pe iobagi sau să împiedice readucerea iobagului fugit de pe domeniile nobiliare erau pedepsite drastic prin tăierea capului și pierderea averii. În acest context politic și religios românii, majoritatea populației principatului, rămân în afara regimului constituțional și tolerați sub aspect confesional.

Românii erau persecutați nu doar politico-social, dar și religios. Cei care nu acceptau convertirea la spiritul Reformei religioase, clerul și episcopul românii erau amenințați cu privarea de libertate, confiscarea averilor și chiar cu moartea.³ Principii calvini se dovedesc a fi interesați în consolidarea calvinismului, accentuând prozelitismul pe măsură ce spiritul Contrareformei se manifesta activ în spațiul ortodox. Încercând calvinizarea populației românești prin implementarea unor „normative” dogmatice, prin intrarea Mitropoliei Ardealului în autoritatea superintendentului calvin, principii urmăresc penetrarea masivă a Reformei în mediul românesc. Acțiunea de calvinizare devine o politică de stat concretizându-se în ultimă instanță prin numirea mitropolitelor și episcopilor. Perioada până la asediul Vienei a fertilizat terenul sub aspectul vieții constituționale, românii întrevăzând avantajele care puteau decurge din înlocuirea suzeranității otomane cu cea austriacă. Înfrângerea turcilor sub zidurile Vienei (1683), Reconquista victorioasă și Contrareforma vor întâlni în spațiul ortodox o elită bisericească capabilă să „negocieze” o nouă condiție politică și socială pentru români inclusă mediului catolic.⁴

Confrunțați cu un asemenea statut, românii nu contau ca națiune politică și nici ca religie recunoscută, ei urmăreau ca prin unirea cu biserica Romei să vină în întâmpinarea politicii Habsburgilor, încercând să depășească percepția de „religie schismatică”, iar prin aspirația la regimul privilegiilor ilirice în sudul Transilvaniei și Banat, sperau în obținerea drepturilor și privilegiilor pe care le dețineau sârbii. Accesul la o altă condiție socială, la un alt statut politic se realizează și prin înrolarea în regimentele grănicerești. Aceste „subterfugii” au aderență în interiorul societății transilvănene datorită unei structuri imaginare care și-a dovedit viabilitatea la nivelul sensibilității românești pentru o lungă perioadă. Este vorba despre ipostaza justițiară a împărătesei Maria Tereza, construită și propagată cu inteligență de Habsburgi ca un element de coeziune și stabilitate al imperiului.

² *Istoria României*, redactată de Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins, Șerban Papacostea, Pompiliu Teodor, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 263.

³ Alexandru Șterca Șuluțiu, *Istoria Horii și a poporului românesc din Munții Apuseni*, Editura Viitorul Românesc, București, 1995, p.46-47.

⁴ *Istoria României*, op.cit., p. 266.

La preluarea tronului Austriei în 1740, Maria Tereza, în vârstă de numai 23 de ani, a găsit imperiul habsburgic într-o stare de criză financiară, militară și politică. În comparație cu moștenirea contemporanului ei, Prusia lui Frederic al II-lea ce avea o armată bine pregătită și înzestrată tehnic, tânăra împărăteasă avea de soluționat numeroase probleme. Conștientizând eșecul lui Carol al VI-lea în rezolvarea slăbiciunilor imperiului, independența anarhică a nobilimii maghiare, înapoierea economică în raport cu statele vestice: Anglia, Franța, existența unor divizări sociale, rasiale și confesionale profunde, Maria Tereza afirma într-un document ulterior: „M-am trezit lipsită de bani, de credit, de armată, experiență sau cunoștințe, chiar lipsită de sfătuitori pentru că toți miniștrii mei erau ocupați în întregime să ghicească de unde va sări iepurele.”⁵ Neparticipând la nici o ședință a Consiliului de Stat înainte de a ajunge la tron, Maria Tereza a descoperit gravitatea lipsurilor din finanțe, armată și administrație doar după moartea tatălui său, Carol al VI-lea.

Încercând o analiză a defecțiunilor din imperiu, împărăteasa le-a identificat în protocolul excesiv de la Curtea Vieneză, în oficialitățile care-și urmăreau propriul interes în loc să „mă servească pe mine”, puterea și independența de care se bucurau cancelariile provinciale.⁶ Acesta este terenul cel mai fertil care realizează plasarea împărătesei în ipostaza justițiarului infailibil. Spiritul justițiar își pune amprenta pe toate acțiunile sale, fie că elementul de referință este limitarea abuzurilor nobilimii maghiare, ale patriciatului săsesc, intervențiile salvatoare în sprijinul unora dintre supușii săi. Același spirit justițiar rezidă din acțiunile vizând protejarea celor mulți; el este garantul armoniei sociale, reabilitează valorile, virtuțile morale și își asigură ordinea. Aceste imagini realizate ca urmare a interferențelor dintre tradițiile politice autohtone, ideile despotismului luminat, dar și adepții teoriei contractului social s-au concretizat în câteva reprezentări deosebite ca: autoritate sacrală, ce-i conferă putere deplină în regatul său, spirit paternalist asemeni aceluia al Tatălui Justițiar din Vechiul Testament.⁷

Confruntată militar cu statele care-i contestau principiul succesiunii la tron, Maria Tereza nu are pretențiile filozofice ale adversarului ei Frederic al II-lea, (1740-1786), și nici nu are ambiția de a întemeia o monarhie liberă care să servească drept model generațiilor viitoare. Având această imagine, eminamente pragmatică, a suveranului preocupat doar de drepturile și datoriile care-i revin, împărăteasa Maria Tereza era mândră de a fi numită Landesmutter (mamă a țării) așa cum reiese din lucrarea reputatului istoric Robert Mandrou – *L'Europe absolutiste. Raison et raison d'etat, 1649-1755*. Despre o personalitate care de-a lungul a patru decenii de guvernare a încarnat atâtea idealuri în sensibilitatea românească nu poate fi cu ușurință analizată și nici procesul de reconstituire a bazelor ipostazelor justițiare. Ceea ce ne relatează Mandrou este că Maria Tereza a fost o împărăteasă energică, activă și curajoasă. Imperiul pe care l-a moștenit începuse să slăbească încă înaintea urcării sale pe tron, dar ideea imperială habsburgică va fi întărită prin actul guvernării sale, fapt ce avea să influențeze în multe privințe Europa până la 1918, și chiar mai târziu. Puțini monarhi austrieci au fost în așa măsură expresia popoarelor din întinsul imperiu ca Maria Tereza. Tot la fel, puțini suverani au reușit să confere guvernării lor strălucire, fast și iluzia belșugului pe o perioadă de timp atât de îndelungată.

Pornind de la aceste premise imaginea Mariei Tereza nu pare a fi excesiv decorată dar totuși destul de umană, și a putut fi transfigurată de legendă în sensibilitatea colectivă românească ca personaj mitic. Mitul Mariei Tereza nu mai are evident forța pe care a deținut-o în urmă cu mai mult de două sute de ani. El rămâne un model pragmatic și economic tentant pentru intelectualii ardeleni și mai puțin pentru majoritatea românească ce se confruntă cu rigorile unei tranziții lungi și dureroase. În acest caz, procesul de mitizare a fost realizabil deoarece se constată o adecvare între personalitatea împăratului justițiar și cerințele supușilor săi într-un anumit moment istoric. Modelul principelui justițiar și-a găsit simbolistica

⁵ Walter Oppenheim, *Habsburgii și Hohenzollernii 1713-1786*, Editura ALL, București, 1995, pp. 94-95.

⁶ *Ibidem*.

⁷ Robert Muchembled, *Culture populaire et culture des élites dans la France moderne (XV-XVIIIe siècle)*, Paris, 1978, p. 273-275.

într-o serie de personalități din toate epocile istorice. Mitul personajului justițiar în spațiul transilvănean este întruchipat de persoana împărătesei Maria Tereza, percepută ca restaurator al ordinii dereglate de nobilimea maghiară, al tradițiilor pe care tranziția dinspre medievism spre modernitate le-a uzurpat, și în multe situații, asociată cu titlul de părinte al comunității opresate. Modelul personajului justițiar și-a înnoit adesea ipostazele, dar aproape niciodată esența.⁸ În multe situații justițiarul este dublat de personajul salvatorului ca unic reper ferm, invocat cu multă insistență în situații incerte și complexe. Acest mit s-a clădit pe respectarea intereselor superioare ale supușilor săi de către împăratul austriac, pe integritatea unor valori ale vieții sociale: cinstea și demnitatea.

Intensitatea manifestării autorității benefice a suveranei a avut un puternic impact la nivelul sensibilității colective. Maria Tereza este percepută ca instanță supremă de judecată, dispusă să judece pe oricine, inclusiv autoritățile locale, nobilimea maghiară, în caz de abuzuri și să instaureze primatul ordinii de stat. O manifestare a acestei stări de spirit este oferită de petiția unor supuși din comitatul Turda înaintată împărătesei, percepută ca ultima ratio în disputa cu autoritățile judiciare locale, fapt ce exprimă încrederea celor opresați în spiritul de justiție al suveranei.

«Prea sfântă, Prea grațioasă Mamă, Prea grațioasă Doamnă,
Majestatea Voastră Divină și Milostivă,

Dobândind noi de curând, în cauza noastră de jaf, care durează de peste un veac, decretul binevoitor al Maiestății Voastre din data de 5 mai a anului în curs, decret care poruncește din nou să ni se dea satisfacție, în conformitate cu dreptatea și cu echitatea, nouă reclamanților jefuiți, potrivit conținutului anterioarelor dispoziții, nutream speranța că, prin vigoarea aceluia vom dobândi, după ce vor fi fost îndepărtate rând pe rând (toate) piedicile, împlinirea finală a unui litigiu deja îndelungat, care încă din 1681, adică din timpul când, deși se deliberase, a fost suspendat în momentul punerii în execuție a sentinței și care a fost în continuu reluat și, conform obiceiului (deja firesc), a fost adus în parte în pragul executării sentinței în anii 1773 și 1775, prin repetatele decizii al Maiestății Voastre.

Însă, Preasfântă Doamnă, mamă preacucernică și preadreaptă! suntem siliți, cu durere și având de-a dreptul lacrimi în ochi, să dezvăluim din nou în prezența preaîndurătoare a Maiestății Voastre în ce fel, în ziua a opta a lunii iunie, a ieșit (sub numărul 3029) la Tabla de Judecată a Comitatului de Turda, în temeiul înștiințării sus-zisului binevoitor decret al Maiestății Voastre precum (și) în pofida dispozițiilor date în această chestiune în anii dinainte 1770, 71, 72, 74, 75, o hotărâre cu totul deformată și contrară chiar (zisului decret), cum că trebuie să pornească un nou proces de plângere, proces reluat împotriva noastră de către pârâții condamnați în fața Tablei de Judecată a Comitatului de Turda și noi suntem ținuti să începem din nou un litigiu apăsător în pricina de jaf, deși (bunurile jefuite) ne-au fost adjuocate nouă prin sentință finală (iar) executarea nu s-a făcut încă pe deplin, și să primim o nouă judecată.

De aceea, Preasfântă Doamnă, deoarece noi ne resemnam deja, urmașii răposatului jefuitor George Gyerőffi de Gyerő Vásárhely, pârâții, presimțind parcă această dispoziție a Guberniului Crăiesc al Maiestății Voastre, înainte de sosirea acesteia la sus-zisa Tablă (de Judecată), continuând la 17 iunie (sub numărul 32) procesul lor cu generozitate reînnoit a cărui reluare ținea de ordonanța anterioară gubernială emisă în această pricină la 11 februarie a anului în curs (și cu numărul 2533), după ce fusese descurajat cu cea mai mare bunăvoință prin generoasele decrete crăiești emise de către Majestatea Voastră în această privință în anii 1776, 77 și 79 au dorit prin intermediul falsului proces de plângere cu generozitate reînnoit, conform exigenței articolului 1 al titlului al optulea din partea a treia a legii aprobate, să le fie restituite bunurile redade nouă prin sentință finală în anii 1773 și 1775 în urma unui costisitor, greoi și întins peste ani litigiu, împreună cu roadele dobândite începând cu ziua executării (sentinței), stricăciunile descoperite la vremea lor și cu pagubele și truda depusă, fiind făcută înainte muștrare fără să fie luate în seamă nici o contrazicere, opreliște și respingere, ba chiar împreună cu oamenii comitatului și dându-se

⁸ *Mituri istorice românești*, sub direcția lui Lucian Boia, Editura Universității bucurești, 1995, pp. 23-24.

pedeapsa de violență minoră. După ce am auzit ce fel de proces nou și nemaipomenit până în ziua de azi în dreptul nostru municipal, care nu este aplicabil prin nici un temei al precizatei legi, ne-a fost suscitată în chip unic, mai puțin onest, în absența noastră și fără menționarea termenului zilei Adormirii (Maicii Domnului) pentru judecată, am revenit (după judecată) și am cerut ca, în temeiul înfățișatei rezoluții a Înalțului Consiliu al Cancelariei Transilvano-aulice a Maiestății Voastre înscrisă în ziua de 5 mai prin preaplecatele rugăminți ale noastre adresate Maiestății Voastre Sacratissime din genunchi (și) în legătură cu binevoitoarea dispoziție din aceeași dată către Guberniul Crăiesc al Maiestății Voastre, ca să se străduiască să ne sprijine, după dreptate și echitate, în temeiul conținutului binevoitoarelor dispoziții anterioare ale Maiestății Voastre scrise în această privință, până va fi sosit acea binevoitoare ordonanță procesul să fie suspendat (sub numărul 366), însă Preasfântă Doamnă, sus-zisa Tablă (de Judecată) ne-a constrâns prin deliberare să întocmim fără zăbavă răspuns.

De aceea, Preasfântă Maiestate, într-o așa de mare obstrucționare a dreptății noastre, am desfășurat din nou cauza noastră adusă de către condamnații pârâți înspre conținutul preaînaltelor ordonanțe ale Maiestății Voastre date în această pricină aducând mersul ei până la înapoierea promisă dar neefectuată a bunurilor ocupate încă din anul 1669 de către sus-zisul jefuitor George Gyeröffi, aflat la vârsta tinereții, și, arătând foarte multe aspecte atât ale jafului principal cât și ale celui mai puțin principal încă nerestituit dar deliberat de către executori în temeiul naturii acestei pricini, care trebuie cercetate și legitime și executate la fața locului, de asemenea întemeiat pe legea aprobată la anulul 1681, partea a treia, titlul 8, articolul 1, înspre care condamnații pârâți se străduiesc cu cea mai mare nerușinare să devieze procesul lor reînnoit de plângere instituit în chip fals, și pe preaînalta decizie a Maiestății Voastre, am cerut să fie retrimiși executorii mai ales din următoarele motive:

Mai întâi. Fiindcă natura și calitatea (procesului) cu generozitate reînnoit, și după dispoziția titlului 74 al părții a doua a legii decretale și a preaînaltei instrucțiuni regio-tabulare a Maiestății Voastre, § 143, este aceea că toate lucrurile care au fost adjudecate prin sentință finală părții triumfătoare mai întâi trebuie supuse executării depline și abia pe urmă poate să se desfășoare această pricină în temeiul reînnoirii și conform cu noi motive și noi acte procesuale și, de vreme ce această sentință nu a fost încredințată spre executare deplină, de aceea nici nu poate să se facă loc (procesului) generos reînnoit, fiind împotrivă și preaînalta decizie a Maiestății Voastre emisă în această chestiune în anul 1776, în ziua de 14 octombrie, sub numărul 1475.

În al doilea rând. Deoarece, chiar dacă partea care cade sub incidența sentinței finale de pedeapsă va fi dat satisfacție pe deplin, totuși, de vreme ce legea aprobată deseori citată, partea a treia, titlul 8, articolul 1 îl îndreaptă pe jefuitor înspre obișnuita cale a judecății, pentru a căuta să dobândească pe cale legală preținsele sale drepturi în afara proprietății, cu aceste cuvinte: „Proprietarul poate să-l urmărească în instanță pe jefuitor și după restituirea deplină (a bunurilor), dacă dorește (acest lucru): în mod asemănător, în schimb, și jefuitorul, dacă pretinde dreptul său în afara proprietății, poate să-l caute (pe calea justiției)”, nu este un lucru integru ca, după ce pârâții condamnați au ajuns pe calea legii la chestiunea bunei dreptăți, care trebuie începută și terminată printr-un lung proces de judecare, să instituie, după bunul lor plac, un proces de plângere reînnoit cu generozitate, contrar formei de proces înfățișată în acest articol. Astfel, formele de proces judiciar prescrise în legile patriei precum și determinările dreptății și ale îndreptărilor nu au nici o putere obligatorie de respectare împotriva paragrafului 152 al mai sus-citatei preaînalte instrucțiuni a Maiestății Voastre. De aceea, Preasfântă Doamnă, procesul acesta de plângere cu generozitate reînnoit, și din acest punct de vedere ca unul care fost instituit pe lângă și în afara formei legiuite, tocmai prin acest fapt este nul.

În al treilea rând. Fiindcă urmașii jefuitorului condamnat cer, după cerința articolului 1 al titlului al optulea din partea a treia a legii aprobate, să fie reasezați pe calea unui proces de plângere în bunurile care ne-au fost înapoiate nouă, proprietarilor, pe cale executivă, prin sentința finală în anii 1773 și 1775, acest proces, Preasfântă Doamnă, nu mai este deja de competența acestora, fiindcă noi nu am ocupat acele

bunuri pe calea faptei, precum făcuse răposatul străbunic al pâraților condamnați George Gyeröfi ci le-am dobândit prin sentința pretorului, cu care ne mai rămân încă multe de executat din ultima adjudecare, la a căror restituire, atunci când s-a citit la fața locului, în timpul executării, actul de sentință, ei înșiși au încuviințat, după cum arată raportul execuției.

În al patrulea rând. Fiindcă în sentința finală trebuie luată în considerare sau îndatorirea judecătorului sau a părții litigante sau, în fine, efectul lucrului judecat, nici unul din cele două nu poate fi operant. Din partea judecătorului nu, fiindcă judecătorul s-a achitat deja de îndatorirea sa și, odată sentința dată, el a încetat să mai fie judecător în aceeași cauză și în consecință ar vrea să judece din nou dincolo de îndreptarea dată de judecată, să se amestece într-un lucru care nu mai ține deja de el, fapt care ar implica o manifestare competență a judecății. Din partea pricinașului nu, pentru că un astfel de mod de a acționa ar părea calomnios, de vreme ce admisesese, dându-și consimțământul sentinței finale, ca lucrul disputat să se stingă pe calea judecății (și) a-l resuscita fără îndreptarea judecății ar fi calomnios. Din partea lucrului judecat nu, fiindcă efectul acestuia, de vreme ce între împričinați se face dreptate, este considerat drept însuși adevărul pe care, dacă partea condamnată, după ce îl acceptă, îl încalcă, ar însemna nu numai să pângărească sfîntenia judecăților dar și să nege faptul în sine, ba chiar să violeze pactul (făcut).

În al cincilea rând. Fiindcă faptul de a suscita și a favoriza un astfel de proces contra sentinței finale îl interzice preaînalta instrucțiune tabulară a Maiestății Voastre, paragrafele 259 și 266 și nici pe avocat nu-l îngăduie să asiste cauza, sub amenințarea cu cea mai aspră pedeapsă. Iar legea decretală, partea a doua, titlul 82, paragrafele 6, 7, 8 și 9 îi inculpează, într-un asemenea caz de obstrucționare a justiției, cu primejduirea veșnicei mântuirii, atât pe judecător cât și pe avocat.

Din aceste motive, spun, Preasfântă Doamnă, Principesa Noastră preadreaptă și preaîndurătoare! făcând apel la legile noastre municipale și la practica universală respectată de obicei în celelalte pricini de jafuri, am cerut atât de la Tabla de Judecată a Comitatului de Turda al Maiestății Voastre cât și de la Guberniul Crăiesc al Maiestății Voastre să retrimită executorii pentru împlinirea sentinței finale. Însă, Preasfântă Doamnă, în loc ca aceia să fi fost retrimiși, care altădată au fost constrânși chiar în privat acasă la ei, cerându-li-se prin actul de sentință, în temeiul titlurilor 9 și 10 ale părții a patra a legii aprobate, să iasă pentru a împlini executarea, sub amenințarea cu pedeapsa articolului 2 și a pierderii slujbei, mai degrabă pârații condamnați s-au îngrijit (sub numărul 23) să fim provocați la a răspunde, în ziua de 9 august, la acest fel de proces scandalos de plângere reînnoit cu generozitate, care va continua în ziua a 23-a a aproape scursei luni august și de altminteri nu ezită de loc și nu se tem întru nimic să contravină sfînteniei legilor și supremei sentințe finale a Maiestății Voastre, întru nesocotirea și disprețul lor.

Dacă însă cu adevărat, Preasfântă Doamnă, Mamă preacucernică și preadreaptă! atât integritatea legilor cât și ordinea judecăților și temeiul pricinașilor și, în fine, împlinirea dreptății în sine cer executarea neștirbită și nemodificată a sentințelor finale, din acest motiv prosternați din nou la picioarele binevoitoare ale Maiestății Voastre o rugăm cu cea mai adâncă plecăciune să nu îngăduie Maiestatea Voastră Preasfântă, din înnăscuta sa bunătate crăiască, ca sentința deja finală să fie aruncată și târâtă în asemenea terfeliri de pofta nemăsurată a aroanților noștri pârați condamnați, de vreme ce, cu toate că avocatul nostru care asistă cauza noastră de cincisprezece ani cere și aduce cu el la Viena anumite documente privitoare la cauzele (clienților) săi principali iar pe celelalte le păstrează la el, noi nu ne putem apăra în mod legiuit cauza, ci se va învrednici cu cea mai mare îndurare să anuleze acest proces de plângere cu generozitate reînnoit, ca unul care este cu totul potrivit legilor noastre municipale și practici judiciare, laolaltă cu toate actele de judecată, dacă vor fi fost întocmite vreunele, ca temelie aducătoare de ruină, iar pe pârații condamnați să-i îndrume să-și caute pretinsele lor drepturi pe calea obișnuită a judecății înfățișată în sus-numitul articol aprobat și să dispună în legătură cu retrimiteria executorilor ordinari în temeiul sentinței noastre, anume ca prin prisma activității atribuite lor, întorcându-se la fețele locurilor care trebuie înapoiate să reia executarea întreruptă și să inspecteze, să cerceteze și să hotărînicească obiectele încă nerestituite atât ale jafului principal cât și ale celui mai puțin principal, pe

care noi le vom arăta acolo în lumina înscrisurilor noastre (precum și a mărturiei) vecinilor și megieșilor, adică apartenențele de orice fel și cu orice titlu (de proprietate), iobagii transferați sau fugari sau sloboziți, de asemenea distrugerile, împreună cu bunurile, făcute prin litigiu, roadele dobândite între timp, cheltuielile și truda, în fine pagubele toate și cele produse prin ocupare violentă și, odată cu îndepărtarea pedepsei de violență minoră, după terminarea executării împreună cu oamenii comitatului, fiind solicitat pentru cauză brațul crăiesc, să ni le încredințeze în fapt fără zăbavă și cu acest motiv (că) (lucrurile) ridicate mai sus declarate ale pârâților condamnați (ne aparțin nouă) cu dreptul deplin care ne privește pe noi nu însă și pe ei, căci, Preasfântă Doamnă, nu este potrivit cu (slujba) unui judecător ca el să se amestece într-un lucru deja judecat și să-l supună din nou judecății, cu știrbirea dreptății ci este în interesul judecătorului să se îngrijească de găsirea executorilor, după înlăturarea piedicilor.

Ne stingem lăudând cu cea mai mare plecăciune printr-o râvnă omagială veșnică îndurarea Maiestății Voastre. Supușii preaumili și veșnic credincioși ai Maiestății Voastre Preasfinte, urmașii răposatei jefuite Clara văduva lui Nagy István Kölcej.»⁹

Textul este un document remarcabil deoarece admite faptul că există în istoria oricărui popor momente care invocă apariția unei personalități reprezentative, în care se înmănunchiază aspirațiile și tendințele unor grupuri de oameni la un moment dat. În continuitatea acestui demers teoretic și afectiv se formulează necesitatea imperioasă a identificării intereselor suveranei cu cele ale supușilor săi și conlucrarea celor două părți pentru reevaluarea și reconsiderarea condiției celor opresați. Situat tot mai mereu în centrul unei situații de criză, personajului justițiar (împărăteasa) i se atribuie calități excepționale în rezolvarea disputei dintre urmașii răposatei jefuite și autoritățile judiciare ale comitatului. Pentru toate acestea, în accepțiunea populară, personajul justițiar primește noi conotații care motivează demersul petiționar, „Prea grațioasă Mamă”, „Prea grațioasă Doamnă”, „Majestatea Voastră Divină și Milostivă”, „Prea sfântă Doamnă, mamă prea cucernică și prea dreaptă” prin care se obiectivează imaginea justițiară a împărătesei Maria Tereza, ocrotitoarea celor defavorizați.

Memoriile și plângerile țăranilor percepuți mult timp ca un subiect „tăcut” al istoriei relevă apariția unei noi sensibilități și atitudini la nivelul imaginarului – credința aproape nelimitată în mitul împărătesei justițiare. Personajul salvator este generat de situații dificile, când nevoia lui se face puternic resimțită, dar și în perioadele comune, când nu se întrevede nimic înălțător de construit și nimic esențial de realizat. În oricare din cele două situații arhetipul funcționează, iar acțiunea sa păstrează ceva din sensul transcendent original.¹⁰ Memoriile înaintate împărătesei Maria Tereza sunt tot mai dese și mai complete sub aspectul informației. Ele reușesc să se înscrie în preocupările luminate ale statului austriac, personal ale împărătesei care a văzut în supusul său pe viitorul contribuabil, ostaș și producător de bunuri materiale. Restructurările majore impuse de austrieci determină istoria să genereze oameni „excepționali”, personajul providențial care să limiteze drastic impactul negativ al modernizării. În societatea transilvăneană, în care vechile structuri sunt înlocuite cu altele noi, suverana este percepută drept singurul reper ferm, apărător al tradiției și ordinii țării.

Caracterul reprezentativ al autorității suveranei justițiare este vizibil îndeosebi la nivelul mentalităților colective specifice spațiului rural, tradițional. Dincolo de formulele clasice ale adresării către persoana imperială se observă o imensă credibilitate a Mariei Tereza, fapt ce scoate în evidență exemplaritatea eroului salvator care mântuiește comunitatea de la un dezastru virtual. Țăranii sesizează la împărăteasă, la autoritățile habsburgice o accentuată dispoziție de a fi ascultați și încurajați să redacteze memorii și plângeri. Acest gen de documente oficiale relatează despre dificila condiție existențială (obligații sociale și abuzurile nobilimii și autorităților locale) dar scot în evidență și relațiile cu autoritățile imperiale. Ele sunt unanime în a relata puternicul sentiment de înstrăinare ce domină colectivitățile țărănești confruntate cu opresiunea

⁹ Arh. Stat. Cluj, Fond Comitatul Turda, nr. 6724/1779.

¹⁰ Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, Editura Humanitas, București, 1994, p. 224.

socială în creștere și încrederea totală în factorul de decizie imperial. Astfel la nivelul sensibilității țărănești grație mecanismelor logicii populare și imaginarului epocii un fapt cert – ipostaza justițiară și inițiativele sale în favoarea supușilor români – transfigurează realitatea istorică iar evenimentele relativ apropiate în timp își pierd autenticitatea și istoria se desfășoară conform aspirațiilor comunității frustrate.¹¹ În aceste condiții se ajunge la o simbioză între interesele habsburgice și așteptările românești, iar ipostaza spiritului justițiar devine un element de bază în structurarea mitului împărătesei.

Documentul semnifică cu siguranță o propensiune a celor defavorizați față de persoana suveranei austriece percepută ca o formulă politică de reconciliere și securizare a intereselor naționale ardeleni. Sensibilitatea celor opresați marcată de speranța reformismului terezian s-a situat pe linia dinasticismului; ea își ancora speranțele într-o posibilă îmbunătățire a situației sale prin apelul la militantismul petiționar. Tonul textului amintește de limbajul mesianismului creștin căci trimite spre nevoia imperioasă a salvatorului și exaltă omnipotența Mariei Tereza investită cu posibilitatea de a impune dreptatea pe deasupra forurilor locale. Credița în împărăteasa justițiară devenea astfel soluția terapeutică în fața amenințărilor cotidiene. Dimensiunea mitică a suveranei prin colportare și asumare instituțională s-a răspândit și la nivelul sensibilității maghiare. Frenezia personajului justițiar în opinia petiționarilor devine accesibilă prin limbajul mesianic evidențiat în text, căci fascinați de spiritul „bunului împărat”, petiționarii își manifestă încrederea în dreptatea cauzei sale prin invocarea „îndurării Maiestății Voastre”.

Evident că prin asemenea gesturi masele de români conștientizează că au un justițiar, care în condițiile date nu era altul decât însăși Maria Tereza, iar actele de bunăvoință vor fi colportate la nivelul celor mai diverse structuri sociale. Mesajul după care împărăteasa se arată plină de bunăvoință față de românii opresați va fi receptat ca atare în sensibilitatea colectivă. Asemenea percepții și multe altele au o influență puternică, întărind convingerea că se află în fața justițiarului, a salvatorului îndelung așteptat. Pentru români guvernarea Mariei Tereza era percepută ca o autoritate de stat ce se interesa de ei și care voia ca în cadrul politicii de dezvoltare absolutistă să le îmbunătățească situația.¹²

Imaginarul colectiv asimila sub formula „împăratului justițiar” o nouă dovadă de fidelitate colectivă pentru cauza imperială. Este un argument puternic pentru modul în care ipostazele salvatoare și justițiare ale împărătesei creau cadrul mental favorabil consolidării mitului despre nesfârșita bunătate a suveranei. La nivelul sensibilității românești aceste impulsuri se concretizau prin asocierea integrală a societății transilvănene la ipostazele personajului justițiar. Sugestiv pentru starea de spirit existentă în mentalitatea colectivă este petiția unor supuși transilvăneni înaintată împărătesei Maria Tereza.

«Prea sfântă Maiestate Crăiasă,

Suverană de la natură foarte îndurătoare și blândă!

Noi Orbán Ferencz și Pop Janos, din Ege, scaunul nobil al Mureșului, amândoi persoane stimate, dăm această informație că în anul 1773, 29 decembrie a venit la noi Barati Szalati David, ne-a și chemat, aici în Ege, la casa persoanei libere Zoltán Ferentz; acolo a fost Szalati David, cel care a fost părăsit necredincios de nevasta lui, Pantsos Annor și Szalati David întreba unde este moștenirea spre căutarea căreia a dat instanță judecătorească la Împărăteasa noastră divină. La aceasta a răspuns Pantsos Annor, că ea niciodată n-a solicitat nimic de la Maiestatea sa, iar avere nu are pentru că a fost copilul unui iobag.

Asta și noi știm că neamul ei n-a avut avere, despre acest fapt noi atestăm aceasta. Cuvintele confirmăm prin ștampila și semnătura noastră.

Orbán Ferencz din Ege și Pop Janos

Data Ege, 1773, 29 decembrie

perceptorul satului primarul autorizat

Ai Majestății Voastre, umiliți, veșnic credincioși și pururea supuși servi.»¹³

¹¹ Mihaela Gramcea, *Imaginea principelui în balada populară românească*, în „Identitate și alteritate. Studii de imagologie”, Editura Banatica, Reșița, 1996, p. 66.

¹² Harold Heppner, *Contribuții la istoria României și a Românilor*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2002, p. 44.

¹³ Arhivele Naționale Maghiare, Arhiva guberniului transilvan, Fondul 65, Protocolla imperatorie, 29 decembrie 1773.

Textul documentului ne plasează fără îndoială sub auspiciile credinței mitice în împărăteasa justițiară conturată în a doua jumătate a secolului Luminilor. În mentalitatea colectivă domină ideea că împărăteasa a revitalizat tranziția dintre Vechi și Nou, a imprimat un nou dinamism evoluției societății transilvănene. Maria Tereza a însemnat o timidă descătușare a comportamentului colectiv, o speranță de eliberare a celor opresați pe care ideologia despotismului luminat le-a impulsionat grație mecanismului influent al ipostazei justițiare a împărătesei. Comunitatea transilvăneană a conștientizat că împărăteasa ar fi autorizată să joace un rol mesianic în îmbunătățirea condiției existențiale. Pe baza celor relatate de petiționari, ei sperau într-un act de justiție obiectiv, încetarea abuzurilor justițiare ale autorităților locale. Prezentul caracterizat prin mizerie și injustiție va fi înlocuit cu unul al armoniei și al fericirii colective.

Această percepție pentru supușii împărătesei, generată de interese mercantile (nevoia de plătitori de impozite, de buni soldați în campaniile militare sub flamura habsburgică, producători ai bunurilor imperiale) și de iluminism, a fost o premisă importantă pentru schimbările care au loc în mentalul colectiv. Maria Tereza și organele administrative nu au văzut în supuși doar un obiect de exploatare ci i-a angrenat în strategia reformistă care urmărea prosperitatea generală. În acest sens, un ofițer imperial a recomandat autorităților imperiale ca măsură prin care românii să fie câștigați, să li se explice „că binevoitorul lor tată (stăpânitor) și-a propus să-i formeze ca oameni buni și concetățeni folositori”.¹⁴

În crearea ipostazei justițiare a împărătesei, autoritățile habsburgice au obținut o credibilitate crescândă pe măsura încrederii supușilor în guvernarea imperială. Un argument justificativ al acestei idei este atitudinea lor favorabilă față de înființarea graniței militare transilvănene. La început inițiativa imperială a cunoscut îndoială și neîncredere, datorită imperfecțiunilor și lipsei de comunicare între români și imperiali dar niciodată nu s-a pus la îndoială bunăvoința împărătesei. Ulterior generalul Hadik constata, în 1776, în însemnările sale că: „la fiecare pas s-a arătat în locul încăpățănării pline de prejudecăți cea mai bună maleabilitate, disponibilitate și supunere benevolă neîncrederea transformată în încredere și dragoste”.¹⁵

Altă premisă de constituire a ipostazei justițiare a împărătesei a fost reprezentată de inițiativele habsburgice de îmbunătățire a condiției economice și sociale a supușilor. Încercarea statului de a obține un control mai mare asupra relațiilor dintre proprietarii de pământ și țărani a adus după sine o contribuție însemnată la binele general. În acest cadru al reglementărilor obligațiilor sociale ale supușilor români, Certa Puncta din 1769 fixa durata de lucru la trei zile cu vitele și patru zile de lucru cu brațele pe săptămână, fapt ce a reprezentat un progres față de prevederile anterioare, deoarece ele au precizat obligațiile reciproce ale stăpânilor de pământ și ale iobagilor, și au curmat abuzurile (depășirea timpului de lucru)¹⁶. Reglementând relațiile dintre iobagi și nobili, limitând abuzurile acestora din urmă, împărăteasa și-a câștigat calificativul de apărătoare a „săracului de iobagiu” în contra asupririlor nedrepte ca și simpatia și încrederea maselor de țărani de pe cuprinsul monarhiei.

Limbajul celor două documente demonstrează existența unui mit; mitul împărătesei justițiare constituit în jurul suveranei Maria Tereza. Personaj important pe scena politică transilvăneană, augusta suverană devine, grație excepționalei forțe de transfigurare a spiritului, personajul justițiar, dimensiune esențială a „miturilor și mitologiilor politice” (cf. Raoul Girardet). Într-o perioadă marcată prin domnia arbitrariului și injustiției, asistăm la cristalizarea mitului Mariei Tereza, percepută ca o personificare a dreptății, cinstei și legalității – model uman necesar și așteptat de o societate aflată în criză. Credința în spiritul justițiar imperial are o profundă identificare de masă, se bucură de o neobișnuită audiență populară, căci este predestinat să aducă izbăvirea celor opresați. Așadar pe această linie precară, disperată, sensibilitatea celor defavorizați face din împărăteasa Maria Tereza un protagonist mitic al istorie, căci mitul însuși alimentează orizontul de așteptare colectiv.

¹⁴ Apud Harold Heppner, *op. cit.*, p. 45.

¹⁵ C. Göllner, *Die siebenbürgische Militärgrenze. Ein Beitrag zur Sozial – und Wirtschaftsgeschichte 1762-1851*, München, 1974, anexa 180.

¹⁶ Gh. Gorun, *Mișcări sociale din Europa centrală și răsăriteană în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea*, Cluj, 1997, p. 80.

